

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Mozaikcsaládok Magyarországon

**Családi kötelékek és együttélési minták a multinukleáris
kapcsolatokban élő nők körében**

Kukucska Zsuzsa

Témavezető: Prof. Dr. Czibere Ibolya

DEBRECENI EGYETEM

Humán Tudományok Doktori Iskola

Szociológia és Társadalompolitika Doktori Program

Debrecen, 2024

I. Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

A disszertáció fókuszában az egyre több embert is érintő családtípus, a családszociológia „fehér foltja” (Harcza – Monostori 2018, 2020), a mozaikcsaládok, annak életszerveződése, összetétele és a családszerkezetből adódó változatos belső működése áll. A kutatás szempontjából mozaiknak azok a családok nevezhetők, „*melyekben egy együtt élő pár (biológiai szülő és pótszülő) közösen nevel legalább egy olyan gyermeket, aki valamelyik fél előző kapcsolatából származik*” (Mirnics – Terék 2019: 41).

A disszertáció a hazai szakirodalmi gyakorlatnak megfelelően (Vörös – Kovács 2013, Bogár 2017, Mirnics – Terék 2019, Harcza – Monostori 2020) a *mozaikcsalád* (és a szinonimaként értelmezhető *multinukleáris család*) kifejezéseket használja a családszerkezet leírására, míg a családban megjelenő, szülői szerepeket betöltő új társ megnevezésére a *pótszülő* (pótanya és pótapa) kifejezést.

A téma relevanciáját az adja, hogy a mai családi kapcsolatok sokszínűségének, a párkapcsolatok pluralizálódásának eredményeképp (Jensen 2009, Albert 2022, Huszti 2022, Adler – Lenz 2023a) a családszociológia kutatási fókuszában a mozaikcsaládok, más néven a multinukleáris családok egyre nagyobb jelentőséget kapnak. Ennek az átrendezett, nem konvencionális családtípusnak a száma minden társadalomban növekszik, de jelenleg a hivatalos statisztikákban aluljelentettek vagy tévesen kategorizáltak (Adler – Lenz 2023b). Továbbra is csekély számban vannak a családszerkezetre vonatkozó kutatások – mivel jelenleg is a nukleáris család kutatási területe van a középpontban (Baxter et al. 1999). A vonatkozó, mozaikcsaláddal foglalkozó tanulmányok kizárólag a családszerkezet összezsírozódásából fakadó lépésekkel, határokkal és nehézségekkel foglalkoznak. Jelenleg is „*a mozaikcsaládok belső működésére... vonatkozóan jóval kevesebb adat áll rendelkezésre, mint a hagyományos családokéra*” (Kocsor és mtsai 2022: 355).

A témakör aktualitását az adja, hogy „*a családi átrendeződések elemzése és értékelése viszonylag új vizsgálati területe a család demográfiának*” (Vörös – Kovács 2013: 1219). Ezen az új területen kutatható a mozaikcsaládok komplex rendszere is, melyek „*változatos strukturális és dinamikai jellemzőkkel*” bírnak (Mirnics – Terék 2019: 40). A változatos jellemzők csoportosítása érdekében számos tipizálást alkalmaznak a családformára – hazai és nemzetközi tekintetben egyaránt (Krähenbühl et al. 2007, Vörös – Kovács 2013, Ganong et al. 2021, Ganong – Sanner 2023). Ugyanakkor a mozaikcsalád-kutatók a korai tipológiák megalkotásakor inkább az intra- és interperszonális dimenziókra összpontosítottak, nem pedig a strukturális elemekre (Ganong – Sanner 2023).

Az értekezés célkitűzése ezáltal a mozaikcsaládokban tetten érhető családszerkezet-, funkció- és szerepváltozások vizsgálata, melyek a következő kutatási kérdéseknek megfelelően kerülnek elemzésre: 1) Hogyan tölti be a családi funkciókat a mozaikcsalád? 2) A mozaikcsalád hogyan alakítja ki az új családi dinamikát és a szerepeket: a családi, partnerkapcsolati és gyermeki szerepeket? 3) Hogyan rendeződnek át a szűkebb és tágabb rokonsági kapcsolatok a mozaikcsaládok kialakulását követően?

A doktori értekezés négy főbb elméleti megközelítésmódot foglal magába. Az interakcionista elméletek alapján a családi szerepekre és azok duplikálhatóságára (halmozódására), a családtagok közötti interakciókra vonatkozó téziseket tartalmazza (Burgess 1926 idézi Cseh-Szombathy 1979, Neményi 1988, Albert – Farkas – Leveleki 2002, Ambrus – Gergely 2009, Földházi 2008, 2018, Husz 2022). A fejlődésszemléletű megközelítések szerint, a család életciklusokat figyelembe véve az értekezés a lineáris szakaszok átrendeződéseit (Carter – McGoldrick 1989, Goldenberg – Goldenberg 2008, Haley 1973 idézi Papp – Lovász 2004), a családi élet ciklikusságát mutatja be (Combrinck – Graham 1988 idézi Goldenberg – Goldenberg 2008). A strukturális-funkcionális elmélet alapján kitér a család, mint társadalmi alrendszer vizsgálatára is – az elméletekben vázolt funkciók átértékelésére (azok meglétére, kiegészülésére vagy háttérbe szorulására) (Parsons 1955 idézi Földházi 2008, 2018, Cseh-Szombathy 1979, Ambrus – Gergely 2009, Czibere – Molnár 2015). A rendszerelmélet alapján pedig kitér a családi határok el- és összemosódására, a családok sajátos belső ismérveinek bemutatásával (Parsons 1971, Czibere – Molnár 2015, Bronfenbrenner 1979; 1994 idézi Koltói 2019, Molnár 2019).

Összességében a disszertáció egyszerre tartalmazza a család szerkezetére vonatkozó változások leírását, valamint az új család belső folyamatainak értelmezését (hogyan fejlődik, milyen változásokon megy keresztül).

II. Az alkalmazott módszerek

A kutatás kiinduló adatbázisát a Magyar Tudományos Akadémia Mobilitási Kutatási Centrum Kiválósági Együtműködési Program keretében a Debreceni Egyetem Szociológia és Szociálpolitika Tanszékén zajló „*Mobilitás és immobilitás a vidéki terekben*” című kutatási program biztosította. A kutatás során, 2020-ban 40 darab félig strukturált interjú készült. Az interjúk a koronavírus terjedésének első hullámában kerültek felvételre, viszont a COVID-19 járvány terjedése az interjúk rögzítését nem befolyásolta. A kutatócsoport tagjai az interjúkat elsősorban telefonos vagy online (Skype, Messenger vagy Google Meet) kapcsolat

segítségével rögzítették, míg a személyes találkozások alkalmával a járványügyi előírásoknak megfelelően jártak el.

A kvalitatív, félig strukturált interjú kutatás kérdéssora 7 fő dimenziót foglalt magába: 1) az alany személyes bemutatkozása; 2) családon belüli szerepek és a családi munkamegosztás; 3) a család életkörülményei és pénzgazdálkodási, fogyasztási kérdései; 4) családi és családon kívüli kapcsolatok; 5) gyermekek helyzete; 6) nehézségek és konfliktusok, 7) időfelhasználás.

A kvalitatív, nem valószínűségi mintavételi módszert alkalmazva a kutatás során összekötő vagy személyes kapcsolatokra alapozva kértünk információkat a mozaikcsaládban élő személyekről. Ennek megfelelően a hólabda módszert és a célirányos, elmélet-vezérelt mintavételt alkalmaztuk.

A kutatás célcsoportját olyan, a kérdezés idején mozaikcsaládban élő személyek alkották, akik megfeleltek a következő kritériumrendszernek:

- 1) olyan személyek, akik legalább 2 éve élnek mozaikcsaládi kapcsolatban, és
- 2) legalább egy olyan gyermeket nevelnek az újonnan kialakított családban, aki valamelyik fél előző kapcsolatában született.

A mozaikcsaládok vizsgálata szempontjából nem csupán az újonnan kialakított háztartások kutatása szükséges, hanem az új családszerkezetben élő gyerekek vér szerinti szüleinek helyzeti változása (például családi integrációjuk), új családi kapcsolatai (melyek befolyásolhatják a gyerekeivel való kapcsolatát is).

Az így meghatározott kritériumrendszeren túl a mintába kerülés feltételeinél egyéb kritérium – például iskolai végzettség, földrajzi elhelyezkedés, életkor, mozaikcsalád-típus – nem került meghatározásra. Területileg szintén nem koncentrálnak egyetlen, földrajzilag pontosan körülhatárolható helyszínre a válaszadók.

A célcsoport körében anonim interjúk készültek, melyek rögzítése – a résztvevők beleegyezésével – diktafonnal történt. A hangfelvételekről szó szerinti átiratokat készítettünk. Az interjúk feldolgozása több fázist foglalt magába. Az interjúk átfogó eredményeinek megismerése érdekében a családi keretek meghatározása elsődleges feladatot jelentett – annak definiálása, hogy az érintett alany póttanyás, póttapas, összetett, részidős vagy közös gyermekes mozaikcsalád tagja-e. Ugyanis az interjúk minden esetben annak megfelelően kerültek felvételre, hogy az érintett személynek van-e saját, vér szerinti gyermeke a kapcsolatban, vagy a párjának van-e vér szerinti gyermeke és közösen nevelik-e, esetleg van-e közös gyermekük is.

Az elemzés az interjúvázat 7 fő blokkja mentén történt. A félig strukturált interjú narratívák tartalomelemzését mindvégig lapszéli kódolások és kiemelések segítették. A szószerinti átiratok olvasásakor, továbbá a külön jegyzetek készítése is segítette az azonos jellemzőkkel rendelkező mozaikcsaládok azonosítását (például „előző párja alkoholizmusáról, játékszenvedélyéről vagy öngyilkos hajlamáról számolt be” vagy „tanácsadáson vettek részt”). A kategóriák kialakítása látens és manifeszt tartalmak alapján történt. Az ekképpen létrehozott listák segítették a későbbi elemzői munkát.

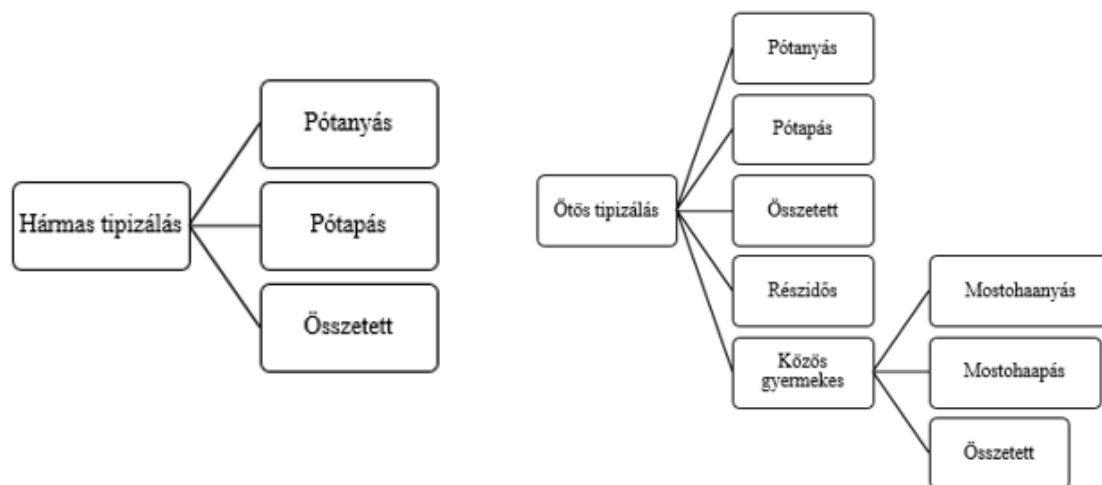
A kutatás területileg több megyére is kiterjedt – az alanyok Csongrád-Csanád, Hajdú-Bihar, Békés, Komárom-Esztergom, Pest és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye területén éltek az interjúk felvételének időpontjában. Így összességében 6 megyében történt interjúfelvétel.

Befejezett iskolai végzettségük szerint pedig a mintában döntő többségben diplomás interjúalanyok szerepeltek.

III. Az eredmények tézisszerű felsorolása

A disszertáció összegző eredményeként megállapíthatóvá vált, hogy a mozaik-családszerkezet a nukleáris családhoz képest nyitottabb, szerepei és hatáskörei sokfélék lehetnek (Bognár – Telkes 1986, Neményi 2000, Mirnics – Terék 2019). A tagok egymáshoz való kapcsolódásának meghatározása számos módszert és megközelítésmódot foglalhat magába. Leggyakoribb meghatározásaiként egyesek (többek között Satir 1999, Vörös – Kovács 2013, Ganong et al. 2021) hármast, míg mások (például Krähenbühl et al. 2007, Mirnics és mtsai 2020, Kocsor és mtsai 2022) ötös csoportosítást alkalmaznak – hazai és nemzetközi viszonylatban egyaránt.

1. ábra: A mozaikcsalád-típusok

Forrás: saját szerkesztés.

A hármas kategorizáció szerint a család lehet pótapás, pótanyás vagy összetett típusú (Satir 1999, Vörös – Kovács 2013, Czibere és mtsai 2022). Az ötös tipizálás alapján pedig – amelyben szintén megjelenik a pótapás, pótanyás és összetett típus – külön kategóriákat képviselnek a közös gyermekes valamint a részidős mozaikcsaládok is (Krähenbühl et al. 2007, Eisingerné 2012, 2013, Rosta – Ádám 2014, Homoki 2019, Mirnics és mtsai 2020, Czibere és mtsai 2022, Kocsor és mtsai 2022). A disszertációban az ötös, tartalmában összetettebb típusokra fókuszáltan kerültek bemutatásra a kutatási eredmények.

A tipizálás ugyanakkor bonyolult és egyben összetett feladat is – ahány mozaikcsalád, annyiféle családszerkezet válik megfigyelhető, a személyes életútban bekövetkező eltérő események láncolataként. Ennek okaként az alanyokat sem lehetett a legtöbb esetben egyetlen tiszta mozaikcsalád-típusba bekezelni. Az interjúk rögzítésének időpontjában 1 interjúalany *pótanyás*, 4 fő *pótapás*, 1 fő pedig *összetett* családformában élt. Kizárólag *részidős* családformában a szűrési kritériumok meghatározásának okán (a háztartásban nevelkedjen minimum 1 gyermek) egyik interjúalany sem élt. *Közös gyermekes pótanyás* családformában szintén nem élt egy alany sem, míg *közös gyermekes pótapás* típusban 8 fő és *közös gyermekes összetett* mozaikcsaládban 2 fő élt. A tiszta típusokba (tehát kizárólag 1 típusba) összesen 16 női interjú kategorizálható be. 19 további interjú a típusok átjárhatóságára mutat rá, melyek a mozaikcsaládban való élés színes és egyben összetett, egyetlen séma leírásával nem bemutatatható jellegzetességét erősítik (Kukucska 2020b, 2022).

1. kutatási kérdés: Hogyan tölti be a családi funkciókat a mozaikcsalád?

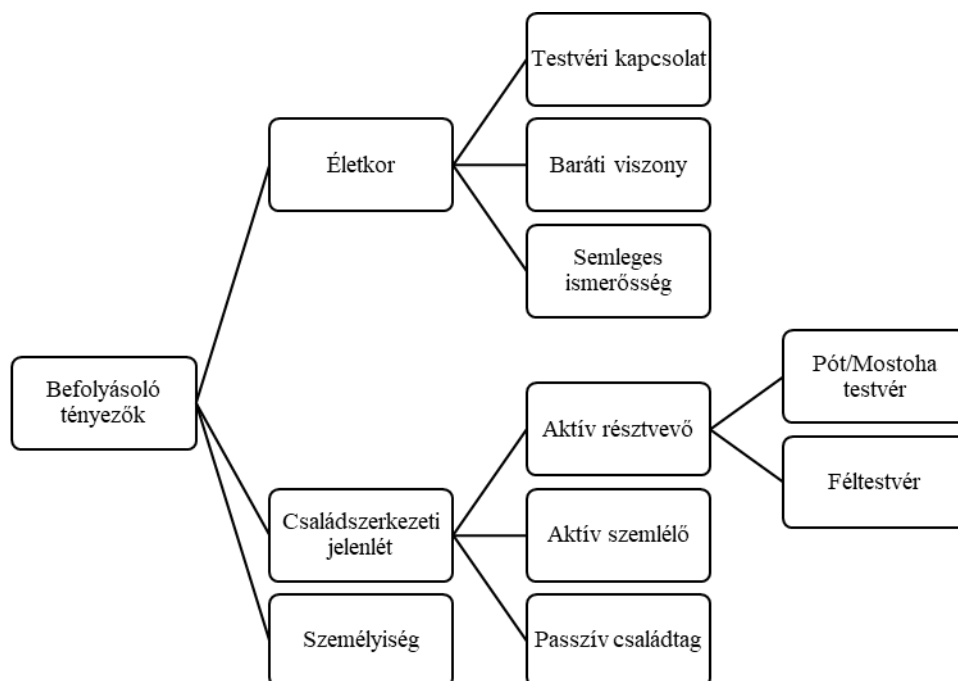
Megállapítható, hogy a szakirodalmi feltárásban bemutatott családi funkciók (Minuchin 1974, Cseh-Szombathy 1979, Andorka 2006, Földházi 2008, Ambrus – Gergely 2009, Somlai 2013, Czibere – Molnár 2015, Nádas 2016) a mozaik családszerkezetekben oly mértékben alakultak át, hogy egyes funkciók passzívok (mint például a termelési funkció) maradtak, míg mások kiemelt funkcióként jelentek meg a családok életében.

A családi életciklusok szerint meghatározott lineáris életszakaszok átrendeződéseinek (azaz a mozaikcsalád életciklusainak szakaszossá válásának) következtében a gazdasági, a reprodukciós valamint a szocializációs funkciók kerültek előtérbe a multinukleáris családok életében (Cseh-Szombathy 1979, Andorka 2006, Ambrus – Gergely 2009, Czibere – Molnár 2015). A disszertációban bemutatott eredmények továbbá egyezést mutatnak az Andorka által vázolt életpályaszakaszok felülírásának tendenciáival is, alátámasztva a fejlődésszemléletű elmélet problematikáját: az újrarázódó gyermekes családok elhelyezési nehézségét a fejlődési modellekben (Cseh-Szombathy 1979, Andorka 2006).

A gazdasági funkciót tekintve az alanyok pénzgazdálkodásuk és döntéshozatali dinamikájuk jellemzésével mutatták be sajátos helyzetüket. A kutatásban résztvevő alanyok, pénzgazdálkodási mintáik alapján lehetnek a) közös pénzgazdálkodást alkalmazók; b) komplex döntéshozatalhoz vagy c) egyéni pénzgazdálkodáshoz ragaszkodók. Eredményként megállapítható, hogy minél több területen valósul meg a családrészek „összeolvadása” (például az új társ és rokon hálózatának integráltsága által), annál inkább a közös pénzgazdálkodás és a közös döntéshozatal valósul meg. Az anyagi kérdéseket viszont az összetett családformákban az örökösödési kérdések vagy a tartásdíj fizetése jelentősen meghatározhatja, potenciális konfliktusforrásokként jeleníthetők meg.

A reprodukciós funkció a közös gyermek vállalásának kérdéskörével azonosítható. A közös gyermekek pedig a mozaikcsaládok életének egy kevésbé kutatott jelenségére is rámutatnak: helyzetük speciális jellegére. A közös gyermekeknek a nukleáris családban felnevelkedett társaikkal szemben eltérő attitűdöket érdemes elsajátítani, alkalmazkodva például a testvérek rendszeres, szakaszos, vagy rendszertelen jelenlétéhez. Ennek megfelelően az apai és anyai féltestvérek közötti kapcsolatokat tekintve a disszertáció is alátámasztja a hazai és nemzetközi kutatások eredményét, miszerint az anyai féltestvérek közötti kapcsolat gyakoribb (Pollet 2007, Gyuris és mtsai 2020, Kocsor és mtsai 2022). A disszertáció összességében rámutat továbbá a testvérek közötti kapcsolatot befolyásoló tényezőkre is.

2. ábra: A testvérek közötti kapcsolatot befolyásoló tényezők

Forrás: saját szerkesztés.

A narratívák alapján három fő tényező körvonalazódott, melyek hatással lehetnek a vér szerinti, fél- és mostohatestvérek viszonyaira: 1) az életkor, 2) a családszerkezeti jelenlét és 3) a gyermekek eltérő személyiségei.

A szocializációs funkció a gyermeknevelési attitűdök és jogosultságok meghatározásával teljesebbé válik. A szocializációhoz kapcsolódó pszichés védelmet a családszerkezetet is összetartó erőként meghatározott közös események – például a közös étkezések, családi hagyományok, ünnepek – biztosíthatják (Baxter et al. 1999, Hutchinson et al. 2007, Ganong et al. 2021). A mozaikcsaládokban tehát mind a szülők, mind a gyermekek pszichés jólléte akkor válik biztosítottá, amennyiben az új multinukleáris családszerkezet teljes egészében elfogadottá válik a rokonok és érintett családtagok (szülő – pótszülő – gyermekek) körében is.

2. kutatási kérdés: A mozaikcsalád hogyan alakítja ki az új családi dinamikát és a szerepeket: a családi, partnerkapcsolati és gyermeki szerepeket?

Megállapítható, hogy a családi dinamikára számos tényező hatást gyakorolhat. A családrészek összecsiszolódása kezdetben összefüggést mutat egyrészt a válás típusával, mely a disszertáció alapján lehet: a) semleges (érzelemmentes); b) konfliktusmentes (a kiegyensúlyozott osztozkodást elősegítő), és c) konfliktusos válás (pereskedéssel is hátráltató).

1. táblázat: A válás típusai és jellemzői az interjúk alapján

	Semleges válás	Konfliktusmentes válás	Konfliktusos válás
Érzelmi állapot	Elhidegülés/Érzelemmentes	Megbékélt	Felzaklatott
Anyagi vonzat	Megegyező	Kiegyensúlyozott	Anyagilag hátráltató
Gyermekek figyelembe vétele	Elfogadó	Támogató	Elutasító

Forrás: saját szerkesztés.

Másrészt összefüggés mutatható ki a válást követően a lelki alkalmazkodás stratégiai céljával (Bognár – Telkes 1986) is – mennyiben, hogyan és mikor tudta az egyén feldolgozni a válását.

Az új családi dinamikára hatással lehet a partnerszelekció összetett folyamata is (Bereczkei 2012) – ki-kit választott az új párválasztása alkalmával, mi hatott az egyének döntéseire. Ekkor az egyéni választásokat befolyásoló tényezőként vannak jelen:

- 1) az *ismerkedés helyszínei*, melyek azonosságot mutattak a Kalmijn-i házassági piacok meghatározásával (Kalmijn 1998, Földházi 2008, Szél 2008, Czibere – Molnár 2016). Döntő többségben ismerőseiken keresztül (azaz szocializációs közegükben) vagy munkahelyükön (iskolai végzettségüknek megfelelően) ismerkedtek az alanyok.
- 2) a *származási család véleményei*, amely vélemények tükrében az új kapcsolat működőképességéhez fel kell oldali a származási családban rögzült interakcióikat és kötődéseket (Bowen 1976, Weiszt 2015).
- 3) az *egyéni jellemzők* (mint az életkor, az iskolai végzettség vagy az egzisztenciális háttér).
- 4) az előző kapcsolatból levont *utólagos következtetések* (Fáber 2019).
- 5) az *új társ korábbi kapcsolati állapota* (volt-e házasság, gyermekes vagy gyermektelen tagként kapcsolódik be az új családba).

A mozaikcsalád kialakulásához hozzájáruló párválasztás kapcsán összességében megállapítható, hogy az interjúalanyok körében a párkapcsolati homogámia azonosítható. Ekképpen igazoltta a felek közötti pszichoszociális hasonlóság fontossága: a lakóhelyi, egzisztenciális és iskolai végzettség dimenzióiban egyaránt a hasonlóságra törekedtek tudatosan vagy a narratívák alapján tudattalanul (Buda 2013). A korábbi, mozaikcsaládokra vonatkozó kutatási eredmények megállapításai, miszerint az elvált nők számára nehézséget jelent egy új párkapcsolat kialakítása (életkoruk és anyai szerepük miatt), nem vonatkoztatható a kutatásban résztvevő alanyokra. A megkérdezett nők döntő többsége a válaszukat követő 1-2 éven belül új partnerkapcsolatot alakított ki. Az alanyok által továbbá az is alátámasztottá vált, hogy „második” (vagy többedik) alkalommal már reális elképzelések mentén kezdik el kapcsolataikat kialakítani (Cseh-Szombathy 1983).

A rendszerelméleti szempontokat követő családi határok el- és összemosódásának értékelése emocionális és szubjektív, a részcsaládok kapcsolódásakor pedig alapvetően meghatározó, hogy az új társ hogyan képes integrálódni az új családszerkezetbe. A pótszülő integráltságában a *beolvasd társ* szerepét vagy a *nehezen kapcsolódó szülő* szerepét töltheti be. Így a korábban is szülői szerepeket betöltő egyén könnyebben tudott integrálódni az új családi egységbe.

A második kutatási kérdés válaszaként továbbá megállapítható, hogy az új családi dinamikát minden esetben a szülő – gyermek – pótszülő hármasság kapcsolati rendszer határozza

meg, kiegészülve a vér szerinti, de különélő szülővel (és annak esetlegesen új családjával), a rokoni és baráti hálózatokkal. A multinukleáris gyermeki és szülői szerepek meghatározása pedig egyrészt függ a gyermek életkorától (minél fiatalabb a gyermek a multinukleáris családdá válás idején, annál intenzívebben tud kapcsolódni az új szülői szerepet betöltő személyhez), másrészt pedig a pótszülő korábbi családi állapotától (attól függően, hogy gyermekesként vagy gyermektelenként kapcsolódott be a szülő-gyermek kapcsolatba, eltérő intenzitással képes részt venni a család életében).

A disszertációban négy fő dimenzió mentén történt a vizsgálódás a gyermeknevelési kérdéseket figyelembe véve is: a) a változó családi helyzet hatásainak, b) a nevelési jogosultságok, c) a pótszülővel kialakított kapcsolat, valamint d) a testvérek közötti viszonyrendszerek hatásainak és jellemzőinek figyelembevételével.

A mozaikcsaládok, akár csak a nukleáris családok alapvetően tradicionális nézeteket vallanak a háztartási munkamegosztás kapcsán (Csurgó – Kristóf 2012), nehézségeik viszont kettősek. Egyrészt a közös, családi munkamegosztás gyakorlása nehezebben alakul ki azon mozaikcsaládok körében, ahol az előző kapcsolatban az édesanya önmaga látott el minden feladatot. Másrészt azon új családtagok számára is nehézséget jelent az új típusú munkamegosztás elfogadása, akik korábban hajadonként/nőtlenként, gyermektelenként éltek (számukra ez szintén alkalmazkodás igényes lehet).

A zökkenőmentes válást követően kialakult mozaikcsaládok családi programjaikat is zavartalanabban képesek megtervezni, szemben azokkal a családokkal, ahol a volt társ igyekszik a tervezett programokat felülírni vagy meggátolni. Az ünnepek és családi hagyományok értékelése pedig minden esetben összefüggést mutat az egyén családban elfoglalt helyével és a mozaik családrészek közötti kapcsolatokkal. A harmonikusan együttműködő családrészek megoldás orientáltak, míg a konfliktusban álló családrészek a szoros határidők betartására kényszerülnek. A kutatás által igazoltá vált a Durkheim-i (2003 [1912], Neulinger – Mitev 2017) megállapítás is, mivel a családi rítusok a családi egység és összetartozás biztosítói is. Ezzel párhuzamosan viszont ezek a családi ünnepek indikátorként jelezhetik a nyílt mozaik családszerkezet problematikáját (Fischer 2005, Bognár – Telkes 1986). A nehézségek áthidalását a közös szokásrend kialakítása biztosíthatja.

Összegző eredményként megállapítható, hogy a multinukleáris családdá válás folyamata befolyásolhatja a gyermekek fejlődését, a szülőkhöz való kapcsolódását (például lojalitását), így a családi dinamika a család adaptációs képességének függvénye (Czibere – Molnár 2015): hogyan tudnak a részcsaládok együttműködni, hogyan alakítják ki a mozaikcsaládok a sajátos munkamegosztásukat vagy családi hagyományaikat, hogyan

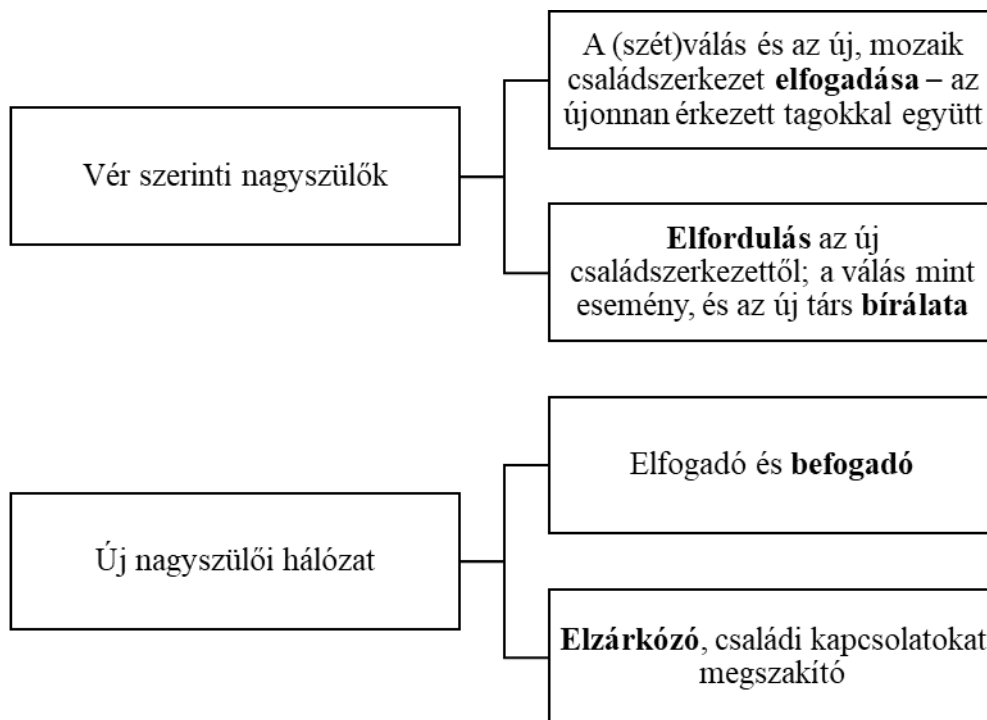
határozzák meg szerepeiket és miképpen képesek a családi együttélésből fakadó nehézségeket kezelni.

3. *kutatási kérdés: Hogyan rendeződnek át a szűkebb és tágabb rokonsági kapcsolatok a mozaikcsaládok kialakulását követően?*

Megállapítható, hogy a családi kapcsolatok rendszere szoros összefüggést mutat a család belső dinamikájával. A mozaikcsalád kapcsolatrendszere függ az új társ személyétől is – mennyiben tudott integrálódni a családrészhez, milyen az elfogadottsága – és a volt társ magatartásától szintén. Így például a rendszerelmélet szerint is meghatározott kölcsönös függés a kutatásban résztvevő alanyok narratívái alapján is alátámasztottá vált. A családtagok folyamatosan hatással vannak egymásra, a tagok életében bekövetkezett változások az egész család életére kihathatnak.

A rokonsági rendszerek értékelése mindig emocionális és szubjektív. Az egyéni gondolkodásmódok közös metszéspontja a gyermek. A családi kapcsolatok mozgatórugói lehetnek a nagyszülők is, akik véleményeikkel, viselkedéseikkel befolyásolhatják a családi kapcsolatok dinamikáját. Mind a vér szerinti, mind az új nagyszülők reagálhatnak befogadással és elfordulással egyaránt.

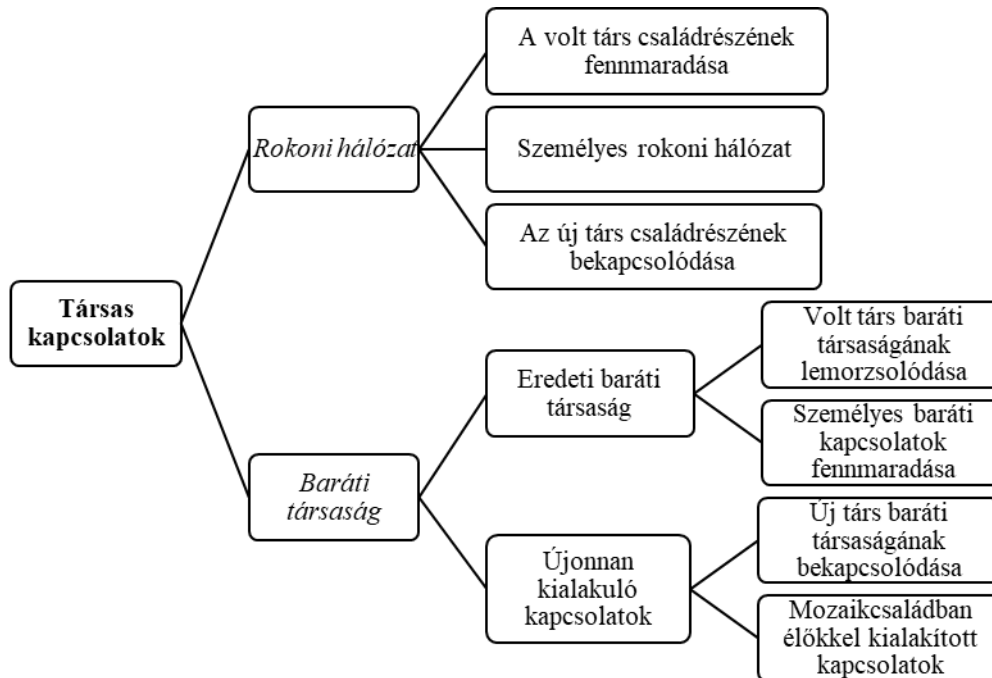
3. ábra: A nagyszülői el- és befogadás kérdése

Forrás: saját szerkesztés.

Összességében viszont a rokoni hálózat mellett a mozaikcsalád tagjainak társas kapcsolatai is átalakulnak.

4. ábra: A mozaikcsaládban élők társas kapcsolatai a minta alapján

Forrás: saját szerkesztés.

A rokoni hálózatra és a baráti társaságra egyaránt jellemző a „rég” elfordulása vagy fennmaradása és az „új” bekapcsolódása. Azaz az egyén karavánja – mint például mérete, összetétele – folyamatosan változó (Albert 2022, Czibere és mtsai 2022). A kutatás kitért a bizalmas kapcsolatok meghatározására is. Az eredmények alapján a pótszülős és összetett mozaikcsaládokban élő interjúalanyok egyaránt inkább bizalmasnak minősítették partnereiket, mintsem nem bizalmasnak (Czibere és mtsai 2022). Több esetben pedig a párok mellett a szülők (a Dunbar-i közeli barátok kategóriájába tartozó személyek), majd a barátok (a legjobb barátok csoportja) biztosítják a bizalmi hátteret (Dunbar 2018 idézi Albert 2022, Windzio 2023).

A disszertáció összegző eredményként a mozaikcsaládban élés szubjektív megítélését, a családszerkezet előnyeinek és hátrányainak ismertetését is magában foglalta. A multinukleáris család a narratívák alapján, a benne résztvevő szülők és (a szülők válaszai alapján a) gyermekek számára pozitívumokat és negatívumokat egyaránt biztosít. Negatívumként kiemelendő a nem egységes családkép – annak ellenére, hogy a mozaikcsaládokban is a családtagok interakciói összefüggésben állnak egymással. A családrészek közötti harc (a konfliktusos válás eredményeként) mind a felnőttek, mind a

gyermek életét megnehezíthetik, és fokozhatják az eltérő élethelyzetek összeegyeztetésének nehézségeit (ki-hogyan vált a mozaikcsalád tagjává – például korábban gyermektelen hajadonként/nőtlenként élt vagy házasságban). Pozitívumokként viszont minden esetben kiemelésre került a felnőttek és gyermekek oldaláról is megfigyelhető nyitottság és erős alkalmazkodó képesség. A bővülő kapcsolati háló hozzájárulhat a gyermekek szélesebb látóköréhez (a világról és a benne zajló folyamatok komplexebb értékeléséhez). Továbbá a multinukleáris családdá válással megtörténik a kiegyensúlyozottság visszanyerése, amely a harmonikus együttélést biztosítja.

A disszertáció összegző eredményeként megállapítható, hogy a korábbi kapcsolatát „szép válással” (a semleges vagy konfliktusmentes válás típusaival) felbontó, a reális elképzelései mentén sikeresen párt választó személy, aki gondolkodásmódjában gyermekközpontú és az új családrésszel is szoros kapcsolatot kialakító, kiegyensúlyozott mozaikcsaládi dinamikát képes kialakítani és működtetni.

IV. Felhasznált irodalomjegyzék

- Adler, A. M. – Lenz, K. (2023a): Beyond standard families in advanced countries. In: Adler, A. M. – Lenz, K. (szerk.): *The Changing Faces of Families, Diverse Family Forms in Various Policy Contexts, Routledge Studies in Family Sociology*. Taylor & Francis Group, New York, 1–14. pp
- Adler, A. M. – Lenz, K. (2023b): Diversification in family forms in nine OECD countries – challenges for policy and research. In: Adler, A. M. – Lenz, K. (szerk.): *The Changing Faces of Families, Diverse Family Forms in Various Policy Contexts, Routledge Studies in Family Sociology*. Taylor & Francis Group, New York, 213–242. pp
- Albert, F. (2022): *Emberi kapcsolatok. A személyes kapcsolathálózatok szociológiai szempontú elemzése*. Szociológiai Tudástár 1. A Debreceni Egyetem BTK Szociológia és Szociálpolitika Tanszékének sorozata. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen
- Albert, J. – Farkas, I. – Leveleki, M. (2002): *Szociológia*. Möbius Print, Nyíregyháza
- Ambrus, Z. – Gergely, O. (2009): *Családszociológia*. Scientia Kiadó, Kolozsvár
- Andorka, R. (2006): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest
- Baxter, L. A. – Braithwaite, D. O. – Nicholson, J. H. (1999): Turning Points in the Development of Blended Families. In: *Journal of Social and Personal Relationships* 16 (3): 291–314. pp.
- Bereczkei, T. (2012): *Rejtett indítékok a párkapcsolatban. Vonzalom, párválasztás, szexualitás*. Kulcslyuk Kiadó, Budapest

- Bogár, Zs. (2017): *Mozaik a családom. Kérdések, történetek, megoldások*. Mozaikcsalád Alapítvány, Budapest
- Bognár, G. – Telkes, J. (1986): *A válás lélektana*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Bowen, M. (1976): Theory in the practice of psychotherapy. In: Guerin, P.J. Jr. (szerk.): *Family therapy: Theory and practice*. Gardner Press, New York, 42–90. pp.
- Buda, B. (2013): A házasság és a család mai problémái – a társadalomlélektan szempontjából. In: *Kapocs*, XII. évf. 3. szám (57), 2–13. oldal
- Carter, B. – Mc Goldrick, M. (1989): Overview: The Changing Family Life Cycle - a framework for family therapy. In: Carter, B. – Mc. Goldrick, M.: *The Changing Family Life Cycle*. Allyn and Bacon, Boston
- Cseh-Szombathy, L. (1979): *Családszociológiai problémák és módszerek*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Cseh-Szombathy, L. (1983): *A mai magyar család*. Magyar Nők Országos Tanácsa Művelődési Minisztérium, Budapest
- Csurgó, B. – Kristóf, L. (2012): Csak papír? Családi állapot és értékrend. In: Messing, V. – Ságvári, B. (szerk.): *Közösségi viszonyulásaink. A családdal, az állammal és a gazdasággal kapcsolatos társadalmi attitűdök, értékek európai összehasonlításban*. MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Intézet, 30–53. oldal
- Czibere, I. – Huszti, É. – Juhászné, F. Zs. – Kukucska, Zs. – Molnár, É. – Nemes-Zámbó, G. (2022): Bizalom és konfliktus. A mozaikcsaládban élő nők mindennapi konfliktusai a párkapcsolati bizalom összefüggéseiben. In: *Esély*, Vol. 33. No. 2. 83–103. oldal
- Czibere, I. – Molnár, É. (2015): „... nem a kortárs családi lét múltó aberrációja” Családdefiníciók és családelméletek az angolszász szociológiai irodalomban. In: *Metszetek*, 2015/4/2: 19–53. oldal
- Czibere, I. – Molnár, É. (2016): Mélyszegénységben élő fiatal nők munkaerőpiaci és párválasztási perspektívái elzáródott vidéki térben. Egy 55 magyar–román határ menti zsákfalú esete. In: *Erdélyi Társadalom*. 14. évfolyam, 1. szám, 165–190. oldal
- Durkheim, E. (2003 [1912]): *A vallási élet elemi formái*. L'Harmattan Kiadó, Budapest
- Fáber, Á. (2019): Az autotelikus párkapcsolat és a gyermekvállalás mint „metaprojekt”. In: *Replika* 2019 (110): 95–133. oldal
- Fischer, E. (2005): *Modern mostohák. A páromnak gyereke van*. Saxum Kiadó, Budapest

- Földházi, E. (2008): *Az első házasságkötés után. A párkapcsolatok dinamikája, egyszülős családok kialakulása és megszűnése Magyarországon a 20. század második felében.* Budapest Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézet, Ph.D. értekezés
- Földházi, E. (2018): *Hun házasodunk, hun meg elválunk – Párkapcsolatok megszűnése és új kapcsolatok kialakulása.* L'Harmattan Könyvkiadó Kft, Budapest
- Ganong, L. H. – Coleman, M. – Jamison, T. (2011): Patterns of stepchild–stepparent relationship development. In: *Journal of Marriage and Family*, 73, (2): 396–413. pp.
- Ganong, L. H. – Sanner, C. (2023): Stepfamily Roles, Relationships, and Dynamics: A Review of Stepfamily Typologies. In: *Journal of Child and Family Studies*, 32: 3581–3600. pp.
- Goldenberg, H. – Goldenberg, I. (2008): *Áttekintés a családról.* Három kötetben. Animula Kiadó, Budapest
- Gyuris, P. – Kozma, L. – Kisander, Zs. – Láng, A. – Ferencz, T. – Kocsor, F. (2020): Sibling Relations in Patchwork Families: Co-residence Is More Influential Than Genetic Relatedness. In: *Frontiers in Psychology*, Vol. 11, 1–11. pp.
- Harcza, I. – Monostori, J. (2018): A háztartásszerkezet és az iskolai végzettség összefüggései. In: Kolosi, T. – Tóth, I. Gy. (szerk.): *Társadalmi riport 2018*, Budapest, 1–16. oldal
- Harcza, I. – Monostori, J. (2020): A mozaikcsaládok. In: *socio.hu*, 2020/2, 1–26. oldal
- Husz, I. (szerk.) (2022): *Mi a család? Tanulmányok a család fogalmáról a jelenkori Magyarországon.* Akadémiai Kiadó – Társadalomtudományi Kutatóközpont, Budapest.
- Hutchinson, S. L. – Afifi, T. – Krause, S. (2007): The family that plays together fares better: Examining the contribution of shared family time to family resilience following divorce. In: *Journal of Divorce & Remarriage*, 46 (3/4), 21–48. pp.
- Jensen, A. M. (2009): Pluralization of Family Forms In: Qvortrup, J. – Corsaro, W. A. – Honig, M-S. (eds): *The Palgrave Handbook of Childhood Studies.* Palgrave Macmillan, London, 140–155. pp.
- Kalmijn, M. (1998): Inter-marriage and Homogamy: Causes, Patterns, Trends. In: *Annual Review of Sociology*, 24: 395–421. pp
- Kocsor, F. – Láng, A. – Babós, A. – Gyuris, P. (2022): A genetikai rokonság és a szülői kapcsolati minőség hatása a testvércapcsolatokra. In: *Magyar Pszichológiai Szemle* 77, 3, 341–359. oldal
- Koltói, L. (2019): *Pedagógiai pszichológia jegyzet óvodapedagógusoknak.* Készült a „Mentor(h)áló 2.0 Program” TÁMOP-4.1.2.B.2-13/1-2013-0008 projekt keretében.

- Krähenbühl, V. et al. (2007): *Mozaikcsaládok. Szerkezet, fejlődés, kezelés.* Animula Kiadó, Budapest
- Kukucska, Zs. (2020b): Élet a mozaikcsaládban – előnyök és hátrányok. In: Dr. Koncz, I. – Szova, I. (szerk.): *A 17 éves PEME XX. (E/2.) PhD – On-line Konferenciájának előadásai.* I. kötet, Elektronikus könyv. Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, Budapest, 124–135. oldal
- Kukucska, Zs. (2022): „Szólíthatlak apának?” – Szerepek és családszerkezetek a mozaikcsaládokban. In: *Kultúra és Közösség*, V. folyam XIII. évfolyam, 2022/1. szám, Budapest, 109–120. oldal
- Minuchin, S. (1974): *Családok és családterápia.* Animula Kiadó, Budapest
- Mirnic, Zs. – Terék, Z. (2019): A mozaikcsaláddal való elégedettséget meghatározó tényezők. In: *Psychologia Hungarica Caroliensis* 7: 3. 40–56. oldal
- Molnár, É. (2019): *Párválasztás és családalapítás elszegényedett, elszigetelődött társadalmi térben.* Doktori (PhD) értekezés, Debreceni Egyetem
- Nádasi, M. (2016): A megváltozott családok hatása a gyerekekre. In: *Gyermeknevelés*, 4. évf. 2. szám, 35–47. oldal
- Neményi, M. (1988) (szerk.): *A család.* Gondolat, Budapest
- Neményi, M. (2000): Új család – új modell. In: Schadt, M. (szerk.): *Családszociológia. Szöveggyűjtemény.* Comenius Bt., Pécs, 258–270. oldal
- Neulinger, Á. – Mitev, A. (2017): Fiatalfelnőttek családi rítusai és a felnőtté válás jellemzői a családtól való leválás idején. In: *Szociológiai Szemle* 27 (1): 64–89. oldal
- Papp, Gy. – Lovász, Zs., dr. (2004): *Családvédelem, családgondozás. Segédanyag a szociális szakvizsgához.* Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest
- Parsons, T. (1971): A modern társadalmak rendszere (részlet). In: Felkai, G. – Némedi, D. – Somlai, P. (2000): *Olvasókönyv a szociológia történetéhez II.* Új Mandátum Kiadó, Budapest, 40–60. oldal
- Pollet, T. V. (2007): Genetic relatedness and sibling relationship characteristics in a modern society. In: *Evol. Hum. Behav.* 28, 176–185. pp.
- Satir, V. (1999): *A család együttélésének művészete. Új családműhely.* Coincidencia Kft, Budapest
- Somlai, P. (2013): *Család 2.0, Együttélési formák a polgári családtól a jelenkorig.* Napvilág Kiadó, Budapest
- Spéder, Zs. (2014): A folyamatosan átalakuló család az ezredforduló Magyarországon. In: *Vigilia* 2014, 7. évfolyam, 5. szám, 332–342. oldal

- Szél, B. (2008): A hosszú távú párkapcsolatok sikerességének mérése. In: *Statisztikai Szemle*, 86. évfolyam, 5. szám, 440–457. oldal
- Vörös, Cs. – Kovács, M. (2013): A változó család a népszámlálási adatok tükrében. In: *Statisztikai Szemle*, 91. évfolyam, 12. szám, 1214–1227. oldal
- Weiszt, A. (2015): *Családterápia szervezetekben. Családterápiás konzultáció családi vállalkozások számára*. Budapesti Corvinus Egyetem, Politikatudományi Doktori Iskola, Doktori értekezés, Budapest
- Windzio, M. (2023): The Evolution of Human Sociality. Categorizations, Emotions, and Friendship. In: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Socialpsychologie; Cologne Journal of Sociology and Social Psychology*, Vol. 75 (4), 1–28. pp.

Nyilvántartási szám: DEENK/68/2024.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Kukucska Zsuzsa
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10069954

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (6)

- Kukucska, Z.:** "Szólíthatlak apának?": Szerepek és családszerkezetek a mozaikcsaládokban.
Kult. Köz. 13 (1), 109-119, 2022. ISSN: 0133-2597.
DOI: <http://dx.doi.org/10.35402/kek.2022.1.10>
- Czibere, I., Huszti, É., Juhászné Fazekas, Z., **Kukucska, Z.**, Molnár, É., Nemes-Zámbó, G.:
Bizalom és konfliktus: A mozaikcsaládokban élő nők mindennapi konfliktusai a párkapcsolati bizalom összefüggéseiben.
Esély. 33 (2), 83-103, 2022. ISSN: 0865-0810.
DOI: <http://dx.doi.org/10.48007/esely.2022.2.5>
- Gregor, A., **Kukucska, Z.**, Oláh, E.: A kapcsolatintenzitás, a kapcsolattartás gyakorisága és a kapcsolatstruktúra jellemzői 2006-ban és 2015-ben Magyarországon.
Metszetek. 10 (4), 102-138, 2021. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2021/4/5>
- Gregor, A., **Kukucska, Z.**, Oláh, E.: Kapcsolatok sűrűjében?: Rokoni és baráti kapcsolatok, személyes és távkapcsolatok Magyarországon 2015-ben.
Metszetek. 10 (4), 65-101, 2021. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2021/4/4>
- Kukucska, Z.:** Partnerszelekciós habitusok a vidéki egyetemisták körében.
Juvenilia. 8, 124-141, 2020. ISSN: 1788-6848.
- Kukucska, Z.:** Párválasztást befolyásoló tényezők az egyetemista nők körében.
Metszetek. 8 (1), 136-158, 2019. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2019/1/8>

Magyar nyelvű konferencia közlemények (1)

- Kukucska, Z.:** Élet a mozaikcsaládban - előnyök és hátrányok.
In: PEME XX. (E/2.) PhD - On-line Konferencia, Tizenhét éve az európai szintű tudományos megújulás és a fiatal kutatók szolgálatában. Szerk.: Koncz István, Szova Ilona, Professzorok az Európai Magyarorszáért Egyesület, Budapest, 124-135, 2020. ISBN: 9786155709111

További közlemények

Magyar nyelvű könyvek (2)

8. Szerk. **Kukucska, Z.**, Nemes-Zámbó, G.: Debrecen-kutatás 2020: Városkutatás Sorozat -
Hallgatói Műhelytanulmányok II. kötet. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 60 p., 2022.
9. Szerk. **Kukucska, Z.**, Nemes-Zámbó, G.: Debrecen-kutatás 2021: Városkutatás Sorozat -
Hallgatói Műhelytanulmányok III. kötet. Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 112 p., 2022.

Magyar nyelvű könyvrészletek (3)

10. **Kukucska, Z.**: A gyermeki fejlődés alappillérei: Egy erdélyi falu esete.
In: Gyergyóremete társadalma : A gyermekes háztartások szociológiai vizsgálata. Szerk.:
Loncsák Noémi; Nemes-Zámbó Gabriella, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 34-51,
2023. ISBN: 9789636151263
11. **Kukucska, Z.**, Vona, M.: Oktatás gazdasági kontextusban: Korreláció és konzekvencia.
In: Mesteri erőforrások Tanulmányok Polónyi István tiszteletére. Szerk.: Kun András István,
Csók Cintia, Debreceni Egyetem, Debrecen, 87-101, 2022, (Oktatáskutatók könyvtára, ISSN
2732-1800 ; 16) ISBN: 9789634904847
12. **Kukucska, Z.**: Tudásmenedzsment - a vállalati versenyképesség biztosítója. Avagy, a
"tudásmunkások" megjelenése a cégek gyakorlatában.
In: A mi tendenciáink.... Szerk.: Berecz Gábor, Debreceni Egyetem Hatvani István
Szakkollégium, Debrecen, 45-58, 2020, (Szakkollégiumi tanulmányok, ISSN 2063-6059 ; 7)

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (3)

13. **Kukucska, Z.**: A családon belüli döntés- és munkamegosztás alakulása a hetelő családok
körében.
Metszetek. 11 (2), 148-165, 2022. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2022/2/8>
14. **Kukucska, Z.**: Oktatási módszerek az általános iskolások körében, a Covid-19 járvány idején.
Metszetek. 11 (3), 78-102, 2022. EISSN: 2063-6415.
DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2022/3/5>

15. **Kukucska, Z.:** A házasság gazdasági szervezete: költségek és hasznok.

Metszetek. 10 (1), 139-145, 2021. EISSN: 2063-6415.

DOI: <http://dx.doi.org/10.18392/metsz/2021/1/8>

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudományometriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2024.03.01.

